

Katica Barbarić, Grižane, u mirovini,
istražuje stare narodne običaje Vinodola

NAŠA GORA – ŽIVOT Š NJUN I OD NJE

Sažetak

Autorica na slikovit i emotivan način donosi prikaz života u grižansko-belgradskoj Gori i što je sve Gora značila i danas znači za ljude toga kraja. U članku se navode mnogobrojni lokalni toponimi s opisima predjela. Na izvornoj griškoj čakavštini nižu se lirski opisi prirode, običaja i svakodnevnih zbivanja kakvih se autorica sjeća još iz vremena svoga djetinjstva i rane mladosti. Gotovo plastično, autorica opisuje teregobe toga načina života. Prati tijek privremenog življenja obitelji *va Gori*, kamo se u ljetnim mjesecima odlazilo da bi se obrađivali šumski vrtovi, kosilo livade, brinulo o stoci i na druge načine ostvarivalo sve što je bilo potrebno za obitelj, kao dopuna onome što se privredilo doma u Vinodolu. Nakon Drugoga svjetskog rata počele su se obnavljati kućice uništene u ratu, a Vinodolci su ponovno počeli odlaziti u Goru, obrađivati vrtove i kositi ravnice.

Ključne riječi

Gora, planina, šumske kućice, košnja, blago, Grižane-Belgrad

Uvod

Pisat o našoj Gori veliki je izazov, a ujedno poštivani sega ča je prošlo kroz nju *va pasanon vrimenu*. Stari puti isprepleteni su i obrasli granami, pa *va tišini* skrivaju prošlu pojid, suzi i skrb. Kad se reklo *gremo v Goru* (idemo u Goru), značilo je da se gre udelat delo, a ne odmarat i šetat po proplanki i brigi.

Želin malo odgrnut te prošlosti i o tomu napisat nikuliko besed. Od kuda počet, kad je težak žitak označil saki kamik te Gori, stazu, dolčić, ravnicu, vr-ti i se drugo kadi su naši ljudi veli trud va njoj ostavili. Ta naša Gora tako j' lipa, prostrana i brigovita, pokrivena zelenun šumun kroz čije grani špijaju visoke steni, ke koda nan žele reć o sen onon ča j' Gora značila za naše pred-ke. Zelena i široka, z velun dušun nadahnuta, bila je prijatelj sin ki su po njoj hodili, delali i od nje živeli. Cvatu rožice na si kraji, diši kuš, vresina, smilje, pozemljuhi špijaju spod grmi, a va kantuniću vrta kumin diši. Va Zelemišlju i na Viševici cvate encijan, koren od kog matrun va štumiku prestaje. Kud god oče dosežu, vidiki na si kraji se do mora, a dolina naša Vinodol blišći ko umi-vena i koda j' more spojeno Stojčen i gorskimi brigi.

Gora je od vavik imela velik gospodarski značaj, živelo se šnjun i od nje. Ona je povezivala naše primorje s Gorskin kotaron i dalje va nutranjost. Griško-belgradska Gora proteže se do stanice Drvenik, Liča, Fužin, Mrkop-lja pa se do Viševice (1428 m), a na istoku graniči z Bribirskun Gorun. Zna-kovita je zač ima veliki šumski prostor, a blizu je i moru, ko rubni del Pri-morja prema Gorskon kotaru va zaleđu mora. Po celon svon prostoru po-vezana je kolnimi puti i šumskin stazami, ke su danas zarasle zač se ne ko-riste i ne održavaju. Va prošlosti ti gorski puti koristili su se od kirijaši ki su vozili robu i razni materijal do prugi na Plasu, Lič, Fužine, Delnice i dalje va unutrašnjost. Vozilo se do Čabra, Broda na Kupi, Moravic i drugud. Poznati su bili puti priko Fužin, Beloga Sela, Sungera, Mrkoplja, Starog Laza, Ravne Gori, Sušice i dalje.

Uz su lipotu va Gori, na turizam se ni pomišljalo. Gora j' služila uglavnon za životni opstanak naših ljudi. Dok su muški hodili za delon po svitu, ženi i del familije ki je ostal doma delali su ča j' trebalo va Gori i doma. Dica i starci bili su po celo leto z blagon va Gori. V letnje vrime bilo je tu puno dela, ob-deljivali su se vrtili va kih se puno sega sadilo, suša ni tuliko smetala zač je vjutro rosun se bilo umiveno. Velikin delon sega ča se va Gori priskrbelo osi-gurala se familiji hrana za život priko zimi. Z domi se pišice hodilo po škuru va Goru, rano v jutro kad petehi zapivaju, nigdi za trećun urun. Dan počinje na planini i kad pogljedaš zdolu va Vinodol, čini ti se ko da se cela dolina zi-blje va kolki zmed dva briga, doljnje i gornje strani, koda spi i čeka zoru da se probudi. Hodit puten va Goru pišice desetak kilometri i više z brimenon na pleći ni bilo lahko. Ženi su tako pod tereton imele v rukah pletivo i plele, a mi dica pobirali bi rožice i smilje, pleli vinčice za stavit na raspelo, tirajuć pred sobun ovčice i drugo blago. Ta naša Gora, naše kućice i vrtili kraj njih, bili su nan letnji dom za odmor, ali i za delo i skrb, a mi dica va sen tomu našli smo radost i uživali na svoj način.

Šumski puti prilagođeni su od nigda za kola i hodit pišice. Naši kirijaši od-litali su po kamenitu putu s koli i prevažali se ča j' tribalalo. Va Goru se hodilo

Zelemišalj 1987., košnja va Gori

najviše va papučah, poskakujući od jednog kamika na drugi. Bilo j' teško kad je brime pritiskalo pleća i nogi, a pot je tekal po celon telu. Usta suha, a duša i telo puni truda. Komu se žalit kad se z brimenon na pleći doma moralo prit. Si ti puti i cisti popravljali su sami ljudi, a to delo zvalo se *tlaka*. Sićan se da su i cistari znali razgrnjivat šodar po puti kroz Planinu i zgoru do Vratac i dalje.

Va sen tomu bilo je puno šali, pisme, kumedij i sačega da se malo opusti i na sav trud zaboravi. Pivalo se uz odjek brusa kosi, šum otkosa travi, odmarajuć uz miris pokošenog sena, znašajuć drva na cistu, pobirajuć suhori, pasuć blago i vavik kad je bilo najteže.

Priko Planini va Goru

Priko briga gornje strani gre put na Planinu, bolje reć na planinsku visoravan, od kud se pružaju vidiki na si kraji i priko mora. Vide se Krk, Cres, Učka i celi krajolik Kvarnera ki ko na dlanu blišći. Tu se miša planinski i morski zrak, pa obrazi minjuju boju, postaju črljeni dok jih zrake sunca škaklju i vetrić miluje. Put va Goru gre kroz naša sela i prelazi ki čekaju da svojin putnikon zažele sriću na ton putu. Makar san dosta zaboravela nazivi tih prelazi za Goru, provat ću se sitit nikih od njih. Na istočnoj granici Grižan je bribirsko selo Kričina i njihov prelaz za poč va Goru zove se Klančac. Prvi prelaz za griška

sela Šarari, Saftići, Miroši i Papići zove se Pridva, kadi su ostaci bunkera iz Drugog sveckog rata. Tud se nigda hodilo na Planinu, priko Hrusti i Ilova dalje za Simunj. Va Goru se hodilo i blagon vozilo priko Pesak na Cirkul, pa priko vrha zvanog Borbinj, kadi su isto ostatki bunkera iz Drugog sveckog rata. Ti bunkereri udelala je još starojugoslavenska vojska pred Drugi svecki rat. Priko Borbinja hodili su još i Barci i Šmiti. Franovići i Mavrići hodili su pišice priko Tominčice, Marušići priko Konobice, Doljinci i Grižanci priko Placovini pod Kavranić, zatin na Kavranić i dalje na Planinu. Kamenjačane i Belgraci hodili su zgoru priko Belgrada na Bačvicu, Kosteljani od Orihovika zgoru na Zabral, Baretići priko Klamaruše, a od Antova zgoru i na Brizicu.

Čula san od starijih jednu anegdotu o ton kako su jedanput Kamenjačani, hodeć malo kasnije za sunca, prišli na Kalčić i na putu videli veliku debelu zmiju. Preplašeni vratili su se nazad i šli pravo plovanu moleć ga: *Gospodine, na Kalčiću je kačak, ima glavu ko mačak, nismo mogli poč naprvo. Molimo vas hote ga blagoslovit.* A bil je to primorski udav, ki ni opasan ni otrovan, ali strah je bil jači i bolje se bilo vratit nazad.

Va Goru su rado hodila i dica, pa je na putu va Goru bilo sakakovih dogodovštini snjimi, od kih ću jednu spomenut. Bila je va Kostelju teta Ana, ka je svojin malin nećakon hodila va Goru po balu sena. Fantina je volel lovit tičice, pa je sobun nosil gajbu, da će tamo ulovit ku tičicu. Tičica va gajbi je putovala s njim, dok je on skakutajuć tičici pobiral brnbeč, veseleć se ča gre va Goru. Teta je naložila velu balu da prnese ča više sena doma. Kad se fantina umoril od dugog hoda i ni mogal više nosit gajbu, teta ju je obisila zada na balu, na koj su i gajba i tičica srićno doma prišle, zahvaljujuć dobroj teti ka je jako volela svog malog nećaka, koga je sama i odgojila, zač je bil bez roditelji.

Po Planini puno j' nazivi pojedinih predeli od kih ću spomenut one najpoznatije. Predel od Bribirske planini znad Mačca prema zapadu zove se Hrusta, uz ku gre stari nigdanji popločeni put, za koga od vavik divane da je to Rimski put, koga su nigda udelali Rimljani. Od starini popločen kamenimi škriklami danas skoro da se ne more nač, zač je obrasal planinskun travun, pa se i ne vidi. Ta stari put se prema zapadu spaja s kolnin puten ki gre od Borbinja zgoru va Goru. Od Hrusti prema sjeveru su Mirišća i Gračišća, kadi se još vavik moru nač ostatki nigdanjih kućic i obzidani dolčići. Dalje zgoru su Planik, Ilovo, Simunj, Prasica i Zavlak kroz ki se pride na Kalac. Va dolčići na Planini još se more nač ki podivljali trs i ka sliva.

Od vrha zvanog Borbinj zgoru va Goru gre kolni put, ki se nigda održaval (tlačil). Priko njega nigda je hodil sav promet pišice i s koli. Hodili su tuda vozi sena, drv, kronpira, zela, kolac za trsi, vija i sega ča je trebalo doma pripeljat. Se to vozilo se zdolu kroz stran, se do Pesak, kadi je kapelica sv. Roka. Prije toga na dnu strani odvajal se put na Šmiti.

Štirna na Planini, udelana na početku Boki, okriplivala je ljude i blago vodun, pa se lakše hodilo zgoru kroz Črišnjevac, Puzaljku, Pokojišća (kadi su veliki kamiki za počinut), Vraca, Kosu, Zakosu, Križ dragu i Kosirinci. Od vrha Kosirinci gre se livo za Brikvicu, a desno kroz Stojač, kadi je raspelo i obavezno počivalo. Tu bi se počinulo, stavilo rožice na raspelo i produžilo dalje priko Javora i kalca va Goru. Livo od Boki i Črišnjevca, ispod Vratac, su Črkovci se do Ravnih podol. Spod Vratac, va Črkovcih su kavi s najboljin kamikon za klesat. Kamik se kopal zemlje i od njega su se klesali banjgari, nadvoji i krivci nad vrata od dvora, spomeniki i se drugo ča je tribalo stručno i lipo udelat a da kamik ne pukne. Tu su naši vridni kamenari i klesari znimali kamik, grubo bi ga obdelali i na kolih na taljigah odšlajšali na mesto kadi bi se do kraja obdelal.

Griško-belgradska Planina od bibrirske strani povezana je kolnin puten priko Ravnih podol se do Faljče dragi i do osmice, kadi se desno skreće prema Kalcu i Griškoj Gori, a livo dalje do Drvenika i Liča. Grižanci iz samoga mesta Grižane hodili su pišice priko Ravnih podol, kroz Črkovci za Vraca i dalje va Goru. Kamenjačani i Belgraci hodili su uz kamenjačku štirnu, pod Martinj, Folkovicu, kraj Šlikovih kućic na Kalić i dalje zgoru priko Stojča. Od Klamaruše na Planini pod Martinj gre put prema Bistrici, Zakorita, a desno va Dragu, Kanculovo, Lazi i se do Liča. Tuda gredu Baretici i jedan del Kostelja i Blaškovići. Seljani Kostelja II, Antova, Bašunj i Citkovići gredu zgoru pričćen na Površak, Lučac, Počivala na vrh prema štirni na Planini. Kolnin puten hodilo se na Turnac, Katunarovi vrti, pa desno na Brizicu, a livo na Razromir. More se poč i dalje za Kobiljak i željezničku stanicu Drvenik.

Puno put razmišljan ča se dogajalo po toj našoj Planini kad se spomenu si ti nazivi, pa mi se čini da oni puno govore i o raznimi događaji va prošlosti ki se vežu uz njih. Pitan se od kud naziv Pridva, Mačac ili Borbinj s prekrasnin vidikovcen, ki je morda dobil naziv po borbah ke su se tu vodile va prošlosti. Tu su dalje nazivi Mirišća, Gračišća, Rimski put, Pokojišća, Črkovci i još ni ki drugi ki bude znatiželju za nika zdavni prošla vrimenta. Mirišća i Gračišća morda su dobila ime po ton ča je tu bilo kakovo mirenje oko granice ili meje

Stog sena

kakovog posjeda. Pokojišća bi mogla značit mesto kadi su se sahranili oni ki su poginuli va borbah kod Borbinja, a Vraca bi mogla značit vrata, mesto kadi se s Planini prelazi va Goru. Za Rimski put ni sumnje da su ga načinili rimski vojnici dok su Rimljani vladali velikin delon svita, pa i va von našen kraju.

Po sih tih mesti i va sih tih puti utisnuti su koraki sih onih ki su tuda hodili i svoj trag na razdrtu kamiku ostavili zavavik. Riči su odnesli sobun i nestale su kroz vrime, a nan su ostali tragi ki nas peljaju na razmišljani o semu čaj pasalo. Puno pamete ti puti i ta mesta, puno je sega i sačega tud prošlo, pamete oni osin lipoga puno never i teškoga žitka našega čovika. Čuvaju i one stare arije pisam ke su odzvanjale nigda ovin prostoron kad je mladost puna veselja hodila va svoju Goru. Utisnuti su ovd i koraki sih naših predak, ko i onih ki su uspomenu na njih odnesli va svit hodeć za delon. Pamete ti puti i koraki sakakove tuje vojske, ka je puno zla udelala vavon kraju.

Na planini su bili vrti ki su se nigda obrađivali. Tu se sadil kronpir i drugo povrće. Po vrti bili su trapi va ke se spravljaj kronpir priko zimi za protuleti. Oko mirišć (ruševin) nigdanjih kućic još i sad se more nač starih trsi, črišanj i sliv va lipo obzidanimi dolčići. Na Planini su imeli kućice i Bribirci, pa se zajedno svedoče o pasanon vrimenu i ljuden ki su se tu mučili, skrbeć za se i svoje familije.

Život i delo va Gori

Uz su potribu i velo delo, ni griška ni bribirska Gora nisu bile stalno nase-ljene, već su se koristile samo priko leta ko dodatno domačinstvo. Gora je bila ko dragulj koga se obrađivalo, a od prihoda čagod se prodalo da se zasluži ki solad, ali se veći del ostavljaj za preživljavani familije, jer je zima bila duga, tribalo je dočekat Jurjevo o protuletu.

Za nas je prava Gora bila od Kalca dalje na sjever, pa gremo se kroz ove besedi prošeta po ton delu griške Gori. Valje iz Kalca je predel ki se zove Zabu-ki, valjda zato ča ima dosta bukav. Dalje naprvo su Planjava, Strmeljevo, Suha, Vrh Suhe, Zasuha, Zaozrinj, Lazić, Ozrinj. Desno od Suhe dalje su Laz, Kačar, Zaplanjava, Stup, Zastup, Strmačka draga, a prema Liču je Zelemišalj. Dalje zgoru sjeveroistočno su Grohot, Padež, Oštri vrh, Golac i drugi posjedi se do Viševice, najvišeg vrha na ovon području (1428 metri). Stanovniki belgradske strani imeli su svoji posedi na zapadnon delu Gori: na Planini, Krču, Faljče dragi, Katunarovi vrti, Zeleni dolci, Lipovača, Zali stup i još na puno mesti.

Već od davnini zidale su se po Gori šumske kućice, ne retko od suhozida, najviše tamo kadi je bil kakov dolčić va kon je bila plodna zemlja. Va njih je bil prostor za ljude i blago, pa su tako nastala poznata šumska naselja va griškon i bribirskon delu Gori. Kućice kadi se živelo nisu bile velike. Ceta familija mo-

rala je spat va jednoj prostoriji, poredani jedan do drugoga ki na postilji a ki na slamarici, ili na senu prostrton po podu. Pokriveni z domačin biljcen va kućici ka je dišala po dimu, spali su umorni, ali srićni i zadovoljni z delon ča su toga dana udelali. Poznata griška naselja su: Kalac, Planjava, Suha, Lazić, Laz, Zaplanjava, Padež, Stup, a va bribirskoj Gori: Veli laz, Ravno, Maševo, Lukovo, Okruglo, Kal i druga. Na si kraji naši ljudi zidali su kućice, a pokrivali su je najviše drvenun šindrun cipanun od jelovini.

Čuvali su blago, obdeljivali vrti, popravljali puti kako bi z vozi mogli proć doma va Vinodol otpeljat ljetinu z Gori, sikli su šumu, čistili ravnice i drugo.

Na Stipanovoj vodi 7. kolovoza 1938., odmor lovac va šumi

Va kasnu jesen pobiralo se ča se ni stiglo prije, pa se znalo trefit da su se glavice zela za kiselit sikle kad jih je već bil pokrili mraz, a nigda i snig.

Rado se sitin dani kad se spravljalo za poč va Goru. Suzi mi navru na oće pred ke mi pridu se one košare pune pošadi, žbanjki za vodu, razni alat, roba, hrana i se ča to pripravno za zet sobun va Goru. Kad se hodilo zgoru, gvoru kako se u nas reče, zgljedalo je to ko prava selidba, bolje reć prošecije od sega ča se našlo na putu. Ovčice stišnjene od umora i vrućini biže va hlad, kravan su već papki črljeni od hoda po kamenu, a ljudi i ženi z brimenon na pleći paze da se ča ne zgubi po putu. Dičina veselo skakuću ud kamika na kamik, veseli ča gredu va Goru. Znalo se skupit i po pedesetak ovčic, dosta kravic, a

volki pomalo na kolih peljali su slamarice, minažu i se ča drugo ča bi moglo bit od potribi. Iako je put bil dug i brigovit razigrana srca dice vesele se sako-
mu cvet i drvu. Srični zač gredu va Goru, pobiraju rožice uz put, pletu vinčići
za stavit na glavu i okitit raspela ka su bila uz put. Tako je raspelo va Stojču
bilo okićeno s puno rožic i vinčići, ki su stavljeni s puno ljubavi i otpratili sako-
oga ki je hodil va Goru ili se vraćal doma.

Blago, ko ča su ovce, kozi i kravi, od vavik su bile temelj žitka ljudi ovoga
kraja. To se vidi i va Vinodolskon zakonu, napisanon još za Frankopani 1288.
leta, kadi piše da *ako je netko noću ukrao iz staje neko živinče... plaća knezu 50
libara, ako je bio ondje povik pomagajte, a danju soldina 40, isto toliko i noću,
ako ondje nije bio povik, i dvostruku štetu, kako je pisano.*

Doma va Vinodolu ni bilo dosta ravnica za kosit i ispašu blaga, ko ni drugih
poljoprivrednih proizvodi, pa se to nadoknađivalo kroz rad va Gori, kadi su
plodni vrti zemlje črnice davali kronpir, zeli, mirlin i drugo. Posebno je bila
kvalitetna salata ka se nosila va Crikvenicu i prodavala va hoteli. S tun prod-
jun salati najviše su se bavile ženi sela Mavrići, pa je bila poznata *mavrićeva
salata*. Salata se z Gori nosila va košari nadograđenoj bukovimi granami ke su
bile posložene na vrh košare. Grani bi se povezalo, pa je tako na vrhu košare
stalo salati za jedan dobar koš.

Dica se po Gori nisu samo igrala, već su i ona imela veliki del obavez i bila
su od pomoći starijin. Njihova glavna briga bila je poč s blagon na pašu. Va
slobodno vrime bi se dica vogala na bukvi, huzala na huzaljki, hodila na so-
hah i igrala se na razne druge igri. Rado su pobirala pozemljuhi, tursko groz-
dovi, maline, mukovnice i drugo šumsko voće. Ja san ko dite bila puno va Go-
ri na vrh Suhe, kadi je bila naša kućica kadi san i prohodila. Z drugun dicun
prtila san se na visoku sten znad Suhe, ku zovu *Banska stolica*. Kako ta sten
stoji na drugoj steni, čini ti se da će saki čas past i potrt se pred sobun, ali kad
se pride do nje vidi se kuliko je velika i kako čvrsto sidi na steni spod sebe.

Kroz celo vrime dok se bilo va Gori, puno se delalo. Po letu najveće delo
bila je košnja. Bilo j' familij ke su kosile i po više vozi sena, a za saki voz trib-
alo je zinst na put oko 25 brimen (naprćaji) sena. Domaći ljudi nisu mogli
se sami pokosit, pa se zimalo kosac, domaći i kosac z Batera i Zagona. Kola
nisu mogla sakamo prit, pa se seno zinašalo na brimenih i po par kilometri.
Seno se nosilo i doma na balah ke su nosile ženi, a bali su bile teške i do 50
kil. Dogajalo se da se po balu moralo poč i do dva put na dan, pa je ta dan tre-
balo preć 30 do 40 kilometri z tereton na pleći.

Kuhalo se va kućicah na ognjišču znad koga je bila napa, a dim ki ni mapa
mogla pobrat hodil je po celoj kućici. Kolo kuharije najviše su bile stare ma-
tere (bake), dok su mlađe ženi delale va vrtu ili ča drugo. Kuhala se maneštra
od sega ča je raslo va vrtu, nediljun makaruni ili njoki, posuti domačin siron i
zasmočeni maslon. Lampa ili ćurlica davala j' svitlo dok se na komojstri znad

ognjišća vrtela pinjatica, va koj se prhtala kaša ili palenta, obična ili palenta kronpirica za vičiru. Kronpir se jil saki dan na si mogući načini: pečen pod čripljun, kuhan cel, pečen na paru, kuhan na juhu i va sih drugih maneštrah. Saki dan jila se i domaća gorska salata z vrta i to puna velika zemljena zdela. Bilo j' dani kad se kuhalo i ča boljega. Spekla bi se pod čripljun povitica od friškog sira, škorupon i još ko jaje nutri. Za kosac, težaki ili za blagdan speklo bi se pod čripljun komad bravini ili kokošica, mladi kronpir i salata z vrta s tin. Tepli kruh pečen pod čripljun bil je specijalitet, pa se još vavik o tomu divani. Kafa se kuhala od prženoga jačmika s cikorijun, a kad je bilo malo prave kafi dišalo j' na se strani bila je veselica za sih susedi.

Jedan od najvećih problemi va Gori bila je izvorska voda. Ona je osnov života i morala se čuvat, šparično trošit, zač se moralo hodit po nju i po nikuliko kilometri dugo. Rabile su se velike lokve va kih je bila izvorska voda pomišana s kišnicun. Takove lokve bile su na Kalcu, dvi na Suhoj, va Kosirnci, a izvori su bili na Brikvici, izvor i kaljužišće Škura draga, iza Ozrinja va Kanculovu štirna živun vodun i kaljužišće, va Golcu zvana Savićeva voda, Stipanova voda iza Viševice i druge.

Prije Drugog sveckog rata na našoj Planini načinjene su tri štirne: na početku Boki na zvanjarsku stran, Kamenjačka štirna i belgracka štirna va Faljče dragi. Se one imaju koso udelano sabirališće za kišnisu, od kud je tekla va štirne. Takova štirna z sabirališćen udelana je i na Suhoj na mestu kadi je prije

Crikva Majke Božje Sniježne va Ličkon polju

bila lokva, ka je dosta velika, pa su ovdje po vodu hodili od sakud z Gori. Uredila se voda i va Kosirinci. S vrime non će bolje stojeći žitelji počat delat štirni od cimeta blizu svojih kućic. Ima štirni ke imaju živu vodu, va kih je vavik vodi, pa i po letu za vrime suše.

Poseban događaj bilo je prošćenje za blagdan Majke Božje Sniježne 5. kolovoza va Ličkon polju. Tu je bil sajam, a mi dica smo se veselili da će nan naši kupit kakovu medaljicu, prstenak, sličicu, krunicu, kakovu kopčicu ili fijočić za vlasi, malo krušak, sliv ili čega drugoga. Veselju ni bilo kraja. Celu noć se ni spalo od iščekivana kad će se poč na put, a trud va nogah od hoda nismo ni osjetili. Poskakivali smo srićni i zadovoljni se vraćali doma va gorsku kućicu, kadi nas je čekala kakova slašćica, povitica od sira pečena pod čripljun za ta veliki blagdan. Da bi od Suhe mogli prit va Ličko polje mora se proć uz veliku jamu ka se zove Dražulja, va koj je sniga i po letu. Ko mala vavik san se pitala ča ta Dražulja skriva va svojoj dubini. Da l' su va njoj skriveni kakovi maliki, zač upravo nič strašljivo zrači ž nje. Bolje proć naprvo, neka ona samo spi okružena brigi, ki koda kolo nje igraju kolo i paze da ki va nju ne pade.

Bilo j' puno srićnih dani kad smo ko dica tekli pred kola, ke su pomalo volki vukli z domi. Zduga smo gljedali da l' se na koli vozi košić smokvami, grozdovin ili kakovun drugun domaćun milošćicun. Znali smo dobit i pečenih hljipčić od rib, malo meda va saću, ča je pod bukvun i javoron bila prava poslastica. Veselju ni bilo kraja kad su prišli ti dari z domi, čega ni bilo va Gori. Kad se dobila kakova galetica ili bonboni ni se zaboravljalo, a svilnu harticu va koj je bil zamotan bonbon, lipo poravnanu smo spravili za uspomenu.

Blagodat te naše šumi bila j' i od iskorišćavanja drva, ko se prodavalo na pilanu za pilit građu i na ta način dobil se ki solad za pomoć familiji ili za poč posvitu. Krčenjen šumi širile su se ravnice da se moru kosit i na ta način da se osigura više sena za blago. Naši kirijaši vozili su drva i građu va pilane se do Fužin, Lokav, Delnic, Tršća, Čabra, Gerova i sakud kadi je tribalo. Pililo se najviše jelovinu za gredi i daski, bukvu i javor, ko i drva za gorit. Najteži prevozi naših kirijaši bili su vožnja kamena za zidat kuće, ko i šlajsani velikih kamiki za klesat nadvoji, banjgari, krivci i drugo. Kuliko j' samo tribalo prepeljat kamena za uzidat jednu kuću, senaricu, obzidat dvor i slično. Teret z Gori prenosil se i na mulah, ali se ovdje više držalo vozno blago, voli i konji. Da je kirijašeni bilo poznato i razvito va ovon kraju, govori i činjenica da se zove Kirija. Za vrime dok su bili va Gori naši su kirijaši hodili potkivat blago va Lič, pa su naše familije imele va Liču puno prijatelji, tako da su nika prijateljstva ostala se do danas.

Vridne ruki naših starih mater va Gori, dok su čuvale ovce na paši, brižno su prele vunu i plele, pa kad je prišla kasna jesen zelo bi se ono ča su sprele i uplele minjat va Gorski kotar za fažol. Uz to zelo bi se još suhe smokve i ka boca rakije. Naročito su se dobro minjevale za hranu muške kalceti i preja.

S tin je bila osigurana zimnica, uz ono ča se imelo doma, pa familija ni strahovala da neće bit ča za jist. Celu gorsku sezonu puno se delalo, ali kad se počela ćutit jesen i grozdovi počelo zorit, prišlo je vrime za poč doma va Vinodol, kadi će ljudi opskrbljeni hranun i z drvi bez straha dočekat zimu.

Gora i dalje žive

Se je bilo lipo dok va Drugon sveckon ratu nisu prišli simo Talijani, čija je vojska 1942. leta popalila redon se kućice va Gori, stare, nove, miće i vele. Cela Gora bila je zavijena va črni dim, a popel je pokril zgorena mirišća i sav trud ljudi, ki su tu dali puno truda i svoje muki kroz pasano vrime. Spaljene su bez razloga, zač ni za to bilo nikakova opravdanja. Ostali su samo zidi, popel, suzi i žalost za kućicama ke su ostale zgorene, bez krova i topline ku su nigda davale ljuden, nemoćne va pustoj i škuroj Gori. Nika zgarišta još i danas, ruševna i zaraščena, podsjećaju na vrime kad je život bil va njih i kolo njih. Njihovi kamiki ćuvaju uspomene na ljude ki su trudon skrbeli za svoje familije delajuć i na gruntu va Gori.

Puno je mladosti ostalo ovdí zavavik, a da jin se ni za grob ne zna. Ponosite krošnje jelvi, bukav, javora i lipi ćuvaju uspomenu na hrabru mladost

Mirišće stare kuće va Gori

Va Gori na Lazu, kolovoza 1966.

i prekinuti životi u najljepšem cvatu njihovog protuleta. Stene gorskih sivih brigi, zagrljenih skupa, čuvaju svoju Goru i uspomene vezane za nju. Kuliko je samo pasalo onih ki su jin se divili gledajuć jih, te uspomenu na njih odnesli zavavik sobun, ali tajnu te naše Gori nikad nisu otkrili.

Za vrime spomenutog sveckog rata vinodolske ženi hodile su po hranu va Gorski kotar, pišice priko cele Planini, kroz Belgradsku Goru, pa priko Liča i Delnic se do Blaževac i Bosiljeva. Nosile su na pleći sol ka se dobila kuhanin morske vodi, preju, kalceti, smokve i drugo ča se moglo prominit za hranu, pa se na ta način prehranjivala familija. Naše jadne matere nosile su na pleći i više od 50 kil tereta po zimi, buri i snigu va slaboj obući, najviše va papučah ke su same načinile (počile). Njihov mukotrpn put trajal je nigda i više od osan dani. Hrana se morala prnest doma, kadi su čekala lačna usta dice i starijih ke je trebalo nahranit.

Nakon Drugoga sveckoga rata nastavila se tradicija Vinodolac da gredu va svoju Goru, va koj te se pomalo obnavljat porušene kućice i počet obrađivat vrti i kosit ravnice. Prije nego su te kućice obnovljene ni bilo kadi ni kafi skuhat i bilo je teško delo obavljat. Zelo bi se z domi komadić palenti ili kruha, ko skuhanu jaje, pomidori, malo rakije i va samu zoru šlo put pod nogi za delon. Naročito j' bilo teško za vrime košnje ka je trajala više dani, a trebalo je kosac nahranit. Posebno je bil problem kruh ki se moral speć, a va Gori ni bilo kadi.

Prva obnovljena kućica na Lazu

Kako san i sama proživela ti dani kad san još bila divojčica, reć ću nič o ton kako san doživela su tu težinu žitka va Gori. Nike zgorene kućice pokrile su se plehon. Va jednoj takovoj kućici na Suhoj i mi smo bili za vrime košnje, zajedno s kravun i ovcami. Se je bilo dobro, kaša i palenta kuhale su se na ognjišću, va vrtu je bilo sakakova raštva, ali po kruh se moralo poč doma va Vinodol. Bila san mića, sega jedanaest let, kad su me poslali z Gori doma s košičen na pleći, va kon san nosila par siri i ku bocu mlika. Drugi dan rano v jutro za trećun urun, morala san opet va Goru s košičen na pleći, va kon je bil kruh za kosac i ča drugo od hrani. Bilo mi j' fanj teško nosit košić, a trebalo je s tin tereton proč pišice kolo 10 kilometri, po grdu putu i va brig i bit Gori do sedme ure za jutarnji ručak koscen. Tako san hodila saki drugi dan dok se ni seno pokosilo i doma otpeljalo. Sada mi se čini se to ko nemoguća priča, ali to je životna istina jednog vrimena i života va njen. Nisan ja bila jedina ka je morala pomagat starijin, nego su ta del žitka proživеле i druge moje vršnjakinje i malo starije divojčice.

Bilo j' više šumskih kućic ke su se obnovile, ne samo na Suhoj, nego i na Lazu, Zaplanjavu, Planjavi, a nič više va bibrirskoj Gori. Spalo se na slamaricah, senu, na podu ili drvenih kavaleti. Sićan se da su kosci, a i drugi, znali prespat va lomnicah ke su bile zdite (složene) na bukove grani, dok su po noći kolo njih po pokošenih ravnicah srnice poskakivale. Jednu noć san i ja z materun i ocen spala va takovoj lomnici na senu. Va dubokoj tišini šumi čula san kako lahkin korakon srni i druga divljač poskakuju, a sova va daljini huće.

Radi sega toga ča san tada doživela i sega onoga čin nas Gora more iznenadit i danas san jako vezana za nju i volin kroz nju prošetat.

Kako je odmicalo vreme obnavljalo se više kućic, kvaliteta se poboljšavala, a nove su delane va modernijen stilu prilagođene novon vrimenu. Život se va Gori ponovno probudil, malo se dela va vrti onako za gušt i rekreaciju, a ne više od potribi. Dobro j' da se malo dela, ali najvažnije je da je teret života va Gori za nami. Vinodolci sada svojimi familijami ne gredu va Goru da teško delaju i muče se ko nigda, nego da tamo najdu odmor na friškon šumskon zraku priko vikenda ili duže vrimena po letu. Druženja va Gori poseban su ugođaj uz roštilj, pečenjku pod čripljun na ognjišću, uz žmulj domačeg vina i pismu ka odzvanja na si kraji. I dok su nigda glavna prevozna sredstva bili voli ili konji, sada su to auti ki štrču zGoru-zdolu. Delaju se i nove cisti od kih je i ona ča je načinjena od Marina Vetra na bribirskoj strani, uz doljnji kraj Simunja, do Križ dragi i dalje spod Kosirinci na belgradsku stran. Sada je dosta teško pronać nigdanje stare staze ke spajaju grišku zvanjarsku Planinu z Gorun, priko Ilova, Dragi, Simunja, Prasice, kroz Zavlak se do Kalca. Stare stazi nisu obilježene, presikla jih je cista, pa jih je teško pronać.

Najveći ljubitelji Gori, ki su za nju i najviše vezani su, naši lovci. Oni su bili i prvi ki su počeli s obnovun va ratu uništenih gorskih kućic; ophajaju nigdanje staze i čiste jih zač su se zarasle. Love po šumi divljač ku ni baš lahko pronać po dolcih i glavicah, a počela se spuščat i va pitomiji del ovoga kraja, bliže moru va Vinodol. Poznato je da va našoj šumi žive divljač: divi prasac,

Obnovljena kuća va Gori

jelen, srna, medvid, kadi ki vuk, kuna, ris (od novijeg vrimenta), puh, lesica, zec, lasica, diva kokoš i druge tice.

Još nigda Lovačko društvo *Viševica* imelo je želju načinit lovački dom Grižane, ali kako su došla nesigurana vrimenta i ni bilo dosti soldi, ta njihova želja ni se mogla ostvarit. Tek 1973. leta Lovačko društvo *Srndać* Grižane - Belgrad dobrovoljnim radon lovac, ki su po grupah delali saki vikend, udelalo je svoj dom na Kalcu, nazvan po društvu Lovački dom *Srndać*. Taj njihov dom najdraže je mesto kadi se lovci sastaju, a po letu va srpnju misecu organiziraju tu druženje za se žitelje Vinodola ki žele prit va Goru malo se odmorit, zabavit i podružit se starimi prijatelji na friškon gorskon zraku.

Prelipi predeli i visoke planini, posebno Viševica, vabe va Goru i planinare, ki rado obilaze ove lipoti šumskoga zaleđa Vinodola. Marljivo obilježavaju staze i kote, obilazeć u grupama interesantna područja.

Va najnovije vrime naveliko se va ton području grade kuće za odmor, ima nikuliko izletišta i ugostiteljskih lokali s domaćimi specijaliteti, kadi se nudi i divljač va bibriskon delu Gori, ča privlači i mnoge turiste za vrime leta. Kad još pride struja do Ravna i Lukova, a morda i na grišku stran, Gora će postat veliki poticaj za razvitak turizma i gospodarski napredak.

Rječnik lokalnih izraza

BALA – veliko breme sena vezano konopom ili optom
BANJGAR – klesani kameni okvir oko vrata
BESEDA – riječ
BRAVINA – ovčetina
BRNBEČ – biljka sa sjemenkama koju vole ptice
ČRNO – crno
ČRIPLJA – peka
ČRIŠNJA – trešnja
ČURLICA – mala uljena svjetiljka
ĆUTIT – osjećati
DIČINA – djeca
ENCIJAN – ljekoviti korijen, venecijan
FANTINA – dječak, mladić
FANJ – poprilično, dosta
FAŽOL – grah
FIJOK – mašna
GORA – šuma
GRE – ide
GVORU – u šumu
HOTE – idite
HUZALJKA – mjesto gdje se kliže
HUZAT SE – klizati se
JAČMIK – ječam
JIN – im, njima
KAČAK – zmija
KALCETI – pletene vunene čarape

KVALETI – drveni kreveti od dasaka
KOLO – oko, otprilike
KOMOJSTRA – lanac s kotlićem za kuhanje iznad ognjišta
KON – kojem, komu
KRIVAC – kameni luk nad vratima
KUMEDIJA – šala
KUŠ – kadulja
LAČAN – gladan
LIVO – lijevo
LOMNICA – plast sijena
MALIK – mitski šumski čovječuljak
MANEŠTRA – varivo
MATRUN – bolest u želucu
MEJA – međa, granica
MILOŠĆICA – poklon, dar
MINAŽA – hrana
MIRIŠĆE – ruševina kuće, razvalina
MIRLIN – mrkva
MORDA – možda
MUKOVNICA – vrsta šumskog voća
NADVOJ – klesani kamen iznad vrata
NAPRVO – naprijed
NEVERA – nevrjeme
PASANO – prošlo
PETEH – pijevec
PLEH – lim
PINJATA – kotlić za kuhanje na ognjištu
POPEL – pepeo

POŠADA – suđe	ŠTIRNA – cisterna za vodu kišnicu
POTRIBA – potreba	ŠTRKAT – trčati
POVITICA – gibanica	ŠTUMIK – želudac
POZEMLJUH – jagoda	TUJI – tuđi
PREJA – pređa	UDELAT – napraviti
PRIČAC – prečac	VA BRIG – uzbrdo
PROTULETI – proljeće	VALJE – odmah, sad
PROVAT – probati	VAVON – u ovome
PRNEST – donijeti	VIJI – suho lišće
RAŠTVI – RASLINJE	VOGAT – njihati
SAKAMO – svakuda	VRESINA – vrijes
SIĆ – sjeći	ZET – uzeti
SOLAD – novac	ZDAVNI – odavna
SOLDIN – novac u doba Vinodolskog zakona	ZDIT – čvrsto napraviti
SOHI – drveni štapovi za hodanje	ZGORU – prema gore
ŠKORUP – skorup	ZINEST – iznijeti
ŠKRIL – kamena ploča	ZNIMAT – skidati
ŠLAJSAT – vući neki teret za kolima	ŽBANJKA – plosnata drvena posuda za vodu i vino
ŠPARIĆNO – štedljivo	ŽMULJ – čaša
ŠPIJAT – viriti	

Summary

Katica Barbarić

LIVING WITH OUR FOREST AND FROM OUR FOREST

The author wrote a picturesque and emotional article on the life in Grižane-Belgrad forest, on its past and present meanings for local population. Besides listing numerous local toponyms, the article includes the descriptions of area. Writing in the original Chakavian dialect of Grižane, the author lyrically describes nature, customs and everyday events, as she remembers them from her childhood days and early youth. In an almost graphic fashion, she describes the hardships of such a life. She follows the course of families' temporary forest residence, where people would go in the summer months to work in forest gardens, mow the meadows, take care of cattle and in other way provide for their families, to supplement the home production back in Vinodol. Following the WWII, small houses destroyed in the war were renewed, and the people of Vinodol returned to the forest to work in gardens and mow the plains.